

Author: Arnóth, Ádám

Affiliation: University of Győr

Title: BALANCED FOUND OBJECT

Citation: Metszet, Vol 16, No 5 (2025), pp 50-55,

DOI: 10.33268/Met.2025.5.6

<https://doi.org/10.33268/Met.2025.5.6>

Received: 18 August 2025

Accepted: 27 August 2025

Published: 10 October 2025

RESTORATION OF THE RUINED CHURCH OF SOMOGYSENTPÁL, VARJASKÉR, KŐSZEG, HUNGARY; ARCHITECT: BÁLINT KELEMEN

Highlighting the evolution from historicist restoration to modern conservation, the text focuses on the privately funded 'Romvándor' program's innovative work in Hungary. The most notable project is the conservation of the medieval Varjaskér church ruin wall. To ensure stability against wind load, a minimalist Corten steel frame was inserted to provide structural support, delineate the original arched opening, and display information. Additionally, the former church's foundation walls were marked using grass-covered earth banks. Championing minimal, essential, and architecturally innovative intervention, akin to the Zsámbék precedent.

01

TALÁLT TÁRGY EGYENSÚLYBAN

SOMOGYSZENTPÁL-VARJASKÉR TEMPLOMROMJÁNAK HELYREÁLLÍTÁSA

—Mi sem jellemzi jobban a historizáló és ennek kontrasztjaként létrejött modern műemlékfelfogás különbségét, mint a két korszak romhelyreállításainak erősen eltérő gyakorlata. Míg a historizmus a romokat, töredékeket mint nem teljes emlékeket voltaképpen „kijavítandó, hibás” maradványoknak tekintette, addig a modern felfogás a műemlék érintetlenségének lehetőség szerinti fenntartásával igyekszik megőrizni a műemlék legfontosabbnak ítélt dokumentatív értékét. A historizmus, purizmus kritikája persze már bőven megjelent a 19. században, gondoljunk csak John Ruskin [1] megfogalmazására, aki szerint a korabeli gyakorlat nyomán „restaurált” műemlék értékénél még a pusztulása során a helyén keletkező sitthalom is hitelesebb történeti, művészeti szempontból. Camillo Boito [2] új hozzáttételek esetében fontosnak tartotta, hogy azok elkülönüljenek a fennmaradtaktól. Alois Riegl [3] a 20. század elején szálazta szét tudományos alapossággal az érték kategóriákat, egyrészt megalkotva az emlékművekre jellemző emlékeztető érték fogalmát, másrészt létrehozva a műemlékek érték kategóriáit,

a funkcionális és művészeti érték mellett a történeti és régiségérték fogalmát. Már Riegl is megírja, hogy ezek az érték kategóriák a felújítások során szembekerülhetnek egymással. A jó műemlék-helyreállítások feladata éppen az, hogy a fenti kategóriáknak az emléket leginkább tiszteletben tartó egyensúlyát hozza létre. A hitelesség érdekében az eredeti, akár kopott, patinás anyag megtartandó, de ez ne menjen az állékonyság rovására; egy új funkció segíthet az emlék fenntartásában, valamely kiegészítés hozzájárulhat az emlék megértéséhez, de ezek ne tegyék tönkre a megjelenését; az egykori, elképzelt szépség hajszolása ne semmisítse meg a megmaradt esetlegességeket stb. A rosszul megválasztott funkció elpusztíthatja a műemlék egyéb értékeit, így adott esetben egy rom funkciójának korlátozódnia kell a saját történetének a bemutatására. Kiváló korai példa minderre a zsámbéki rom Möller István által tervezett helyreállítása, amely megőrizte, értelmezte, konzerválta a romot, de – meglehet, részben kényszerűségből – a kiegészítések nem változtatták meg romjellegét, az évszázadok során létrejött

02

03

- 01 A romterület nyugat felől
- 02 A föld alatti falmaradványokat földszáncok jelzik
- 03 Helyszínrajz

ÉPÍTÉSZ | ARCHITECT
Kelemen Bálint

FOTÓ | PHOTO
Szántó Tamás

SZERZŐ | AUTHOR
Arnóth Ádám

jellegzetes képét. A közelmúltban lezajlott (ICOMOS-állásfoglalással [4] erősen kritizált, majd pont a Kelemen Bálint által vezetett csapat által megnyert) tervpályázat [5] éppen arra világított rá, hogy a kiépítés egyes elképzelt, lehetséges előnyei mellett a romnak éppen tájképi-településképi, építészeti és helyreállítás-történeti értéke, eredetisége, régiségértéke, szimbolikus és emblematikus megjelenése szükségszerűen csorbul.

—Az 1957-ben újjáalakulhatott állami műemlékvédelmi intézmény, az Országos Műemléki Felügyelőség egyik korai, jellemző tevékenysége éppen a Balaton-vidéki

romok számbavétele volt. A munka célja az volt, hogy a kiválassza a helyreállítandó műemlékeket, sorba állítva őket értékük és állaguk alapján. A műemlékvédelmi intézményrendszer mai állapotában éppen az ilyen jellegű munka hiányzik. A műemléki értékek és rászorultságok elfogulatlan mérlegelése helyett ma gyakorta idegenforgalmi, emlékezetpolitikai szempontok az elsődlegesek, vagy akár különös személyes, gazdasági okok is dönthetnek helyreállítások indításáról. A hasznosítás nyilvánvaló nehézségei miatt a romok helyzete pedig még kilátástalanabbá vált. Különös módon – a korábban legkevésbé

04

05

06

- 04 A rom képe délnyugat felől
05 A rom helyreállítás előtt, háttérben a Badacsony
06 A téglafal a nyíláskerettel

sem erről nevezetes – kivitelező cég, a Market Építő Zrt. vállalta föl, hogy ezt a zavaró hiányt betöltse. A Market Építő Zrt. Romvándor [6] elnevezésű társadalmi felelősségvállalási (CSR), programja éppen azt teszi, amire a jelenlegi műemléki intézményrendszer alkalmatlan: kiválasztja az arra érdemes, műemlékileg értékes, de elestett, segítségre szoruló romokat, kapcsolatot épít a tulajdonossal, kezelővel, megszervezi a kutatást, tervezést, restaurálást, és elvégzi a helyreállítási munkákat. És mindezt saját finanszírozásban. A Belec Páter által létrehozott és vezetett program célja a romként való megőrzés. Több munka előkészítése jelenleg is folyamatban van, és eddig öt középkori templomrom konzerválása történt meg: Tök, Aszföld-Kövesd, Tatabánya-Csákányospusztá, Somogyszentpál-Varjaskér, Regöly-Somoly. Közülük a varjaskéri rom lett építészetileg a legérdekesebb. —A varjaskéri rom magában álló középkori falként maradt ránk kiomlott nyílással. 1958 óta műemléki és

régészeti védettségű, de konzerváló beavatkozás a legutóbbi időkhöz nem készült. A történeti kutatás (A történeti adatokat Patak Gergely (KÖZTI) foglalta össze) szerint a Somogyszentpállal összevont egykori Varjaskér templomát említik a középkori oklevelek, de a török kor után már csak a temetőben álló romként hivatkoznak rá. A geofizikai vizsgálat (A geofizikai felmérést Dr. Stibrányi Máté régész végezte) által is megerősített elképzelés szerint a föld alatti maradvány körítőfallal határolt területen állt keletelt egyhajós templom, egyenes záródású szentéllyel, az északi oldalhoz csatlakozó sekrestyével és a nyugati homlokzata elé később készült bővítménnyel. Az álló, támpillérmaradványokkal rendelkező fal a megismerhetetlen tömegű bővítmény nyugati fala. A templom román korinak feltételezhető, a bővítmény a gótika idejében készíthetett. A régészeti kutatás (A feltárást Molnár István régész vezette) feltárta az álló fal bejáratának a talajszint alatti küszöbét és a nyílás kávéjának maradványait.

05

A restaurátori vizsgálat (A szakvéleményt és a restaurálást Bánfi Gábor szobrász-restaurátor művész végezte) szerint a fal konzerválandó, de nagyobb beavatkozásra alig szorul, állaga jónak volt tekinthető. Gondot jelentett ugyanakkor a jelentős szélteher, amely a terep süllyesztése folytán még jobban veszélyezteti a romot.

—A szokványos megoldás ilyen esetben a falazott megtámasztás, ami az egykori falakra is utalhat. A helyreállítási terv ennél izgalmasabb megoldást talált, amely nyomán a rom jobban megtarthatta az érintetlenségét, a „talált tárgy” jellegét. A Balaton közelségében mondhatjuk, hogy mint a vitorlát a tőkesúly-árbóc-kötélzet, úgy tartja a középkori téglafalat az alapozás-acélkeret-acélszál. Az alapozás – mint a tőkesúly – a látványban nem jelenik meg, de létrehozása annál nehezebb feladat volt, hiszen a megőrzendő fal alá kellett beépíteni a fal megsértése nélkül. Az új nyíláskeret elsődleges funkciója statikai, hiszen biztosítja a fal állékonyságát a jelentős szélteher ellen. Ugyanakkor műemléki funkcióval is rendelkezik, hiszen jelzi a nyílást. Ráadásul a régészeti kutatás megtalálta a kapuzat küszöbsíkját és kávájának formáját, és azonosítható volt az egykori kiváló magassága is, így a statikai elem kirajzolja az egykori nyílás jellemző

síkjait is. A Corten acél jellegzetes felületű anyaga, a keret egzakt, absztrakt formája megfelel a nyílásról megszerzett tudásnak, teljes összhangban a műemlékvédelem elveivel. A keretnek még egy kiegészítő rendeltetése van, ugyanis itt kapott helyet a tájékoztató szöveg és ábra is. Így a tábla megjelenése nem zavar bele az összképbe, a látogató mégis a legjobb pillanatban, a belépéskor ismerheti meg a legfontosabb tudnivalókat. A statikai rögzítés harmadik eleme az az acélszál pár, amely a kellő kapcsolatot biztosítja a megfogandó fal és a keret közt. Ez az elem minimalista megfogalmazású, nem vesz részt az eredeti fal és az acélkeret két elemből álló emblematiszus kompozíciójában.

—A csatlakozó alapfalak bemutatása esetében a szokványos megoldás a ráfalazás lehetett volna. Ez nyilván teljesen egyértelművé teszi az egykori falak elhelyezkedését a szemlélő számára. Nehézség azonban, hogy ez csak teljes körű régészeti feltárás esetén illendő és lehetséges, ráadásul fenntartása – a talaj, a víz és a fagy káros hatásainak folyamatos javítása – állandó feladatot ró a tulajdonosra. Ezért is esett a választás az alapfalaknak földrátöltéssel való bemutatására. A füvesített földszancok jól beleilleszkednek a felszín egyenetlen, hullámos

08
07

10

01
02
03

07

08

- 07-08 A statikai szerepet ellátó acélkeret és kapcsolata a romfallal
 09 Homlokzati rajz
 10 Metszet a nyíláson át

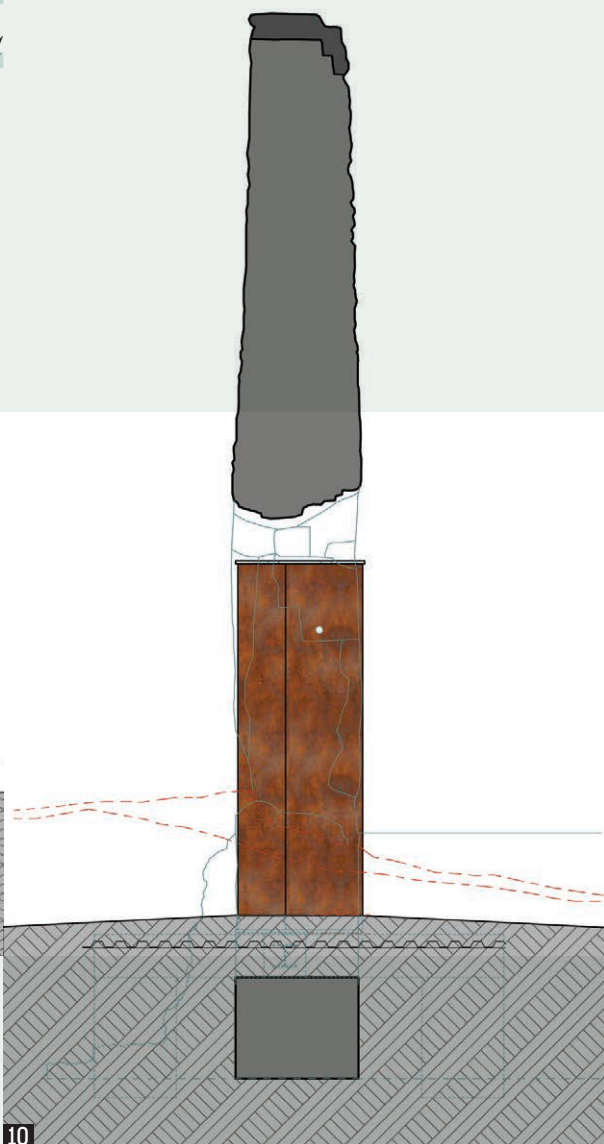
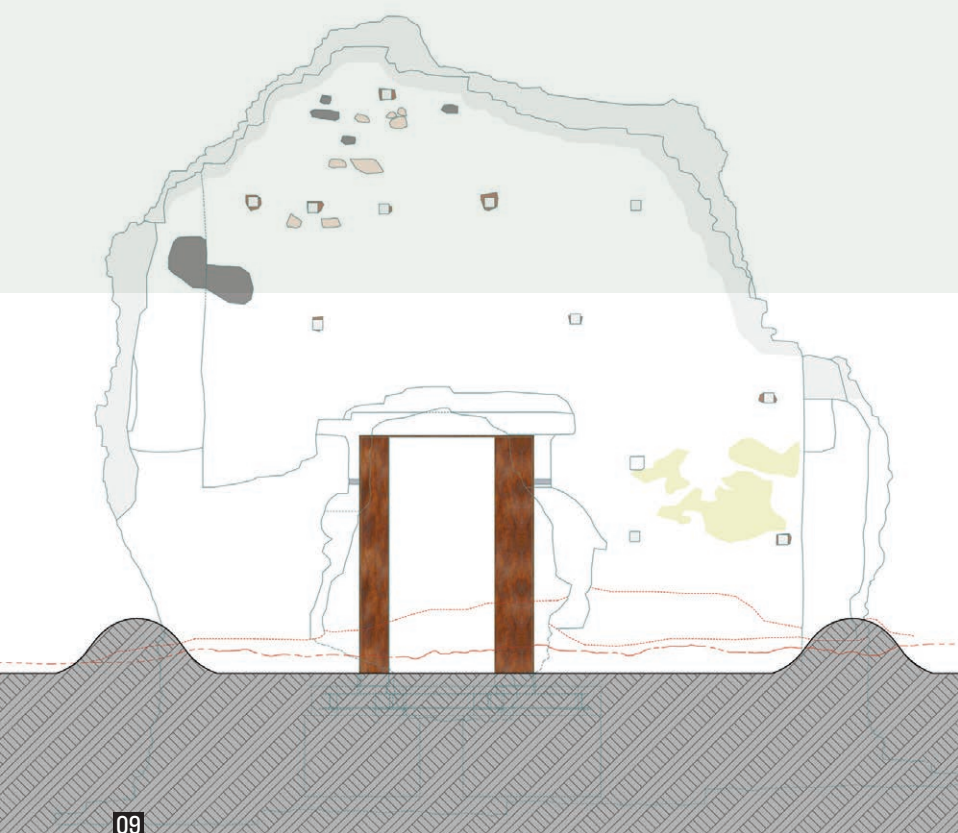
jellegébe, megfelelnek a falak bizonytalan vonalának, egyúttal kiegészítő védelmet is nyújtanak számukra. A földsáncok létrehozása nem bolygatta meg a terület sírjait sem. Hasonló megoldás jelzi a körítőfal vonalát is. A tájképi és ökológiai szempontból is megtartandónak ítélt orgonás alatt húzódó körítőfal szakasz esetében azonban ugyanez a mód nem jöhetett szóba, így ezen a területen járható cezúra, a cserjésbe való „bemarás” jelzi a körítőfal egykori vonalát.

—A helyreállítás elvi hozzáállása az egykori zsámbékival rokonítható: a tájkép, a környezet tiszteltében tartása, a maradványok lehető legérzékenyebb megőrzése, az új elemek egyértelmű elkülönítése, az épület történetének leolvashatósága, a minimális – szükséges és

elégletes – új hozzáállás, mégpedig építészeti-tájképi-tájképi innovatív megfogalmazásban, és olyan módon, hogy beavatkozás ne zavarjon bele a rom rögzült ikonikus összképébe, kialakult kompozíciójába. Megkockáztatom, nemcsak a hozzáállás, de a beavatkozás minősége is hozzá mérhető a – nyilván jóval bonyolultabb – zsámbéki megoldáshoz. Hasonlóképp nagyságrenddel egyszerűbb feladat lesz ebben az esetben a rom és a helyreállítás folyamatos karbantartása, valamint a látogatók méltó, a rom jelentőségének megfelelő fogadása és tájékoztatása. Reméljük, ez utóbbi, Zsámbékon egyelőre nem teljesülő kívánalmak is megoldódhatnak előbb-utóbb – de a rom kiépítése nélkül.

04
 06
 09

*A beavatkozás ne zavarjon bele
a rom rögzült ikonikus összképébe,
kialakult kompozíciójába*

ÉPÍTÉS: Kelemen Bálint (Közt. Zrt.) | ÉPÍTÉS MUNKATÁRS: Bárányi Barót Bálint (Közt. Zrt.) | TARTÓSZERKEZETEK: Váci Péter (Közt. Zrt.) | ÉPÜLETVILÁMOSSÁG (VILLÁMVÉDELEM): Máramarosi András (Közt. Zrt.) | ÉPÍTÉSTÖRTÉNETI TUDOMÁNYOS DOKUMENTÁCIÓ ÉS ÉRTÉKELTÁR: Arnóth Ádám, Patak Gergely (Közt. Zrt.) | TERVEZÉSI PROJEKTMENEDZSER: Mezősi Krisztina (Közt. Zrt.) Építtető | GENERÁLKIVITELEZŐ: Market Építő Zrt. - ROM Vándor program | PROGRAMIGAZGATÓ: Beleczy Péter, PROJEKTVEZETŐ: Krenn Tamás | ÉPÍTÉSVEZETŐ: Szabadosi Tamás | RESTAURÁTOR: Bánfi Gábor | RÉGÉSZETI KUTATÁS: Molnár István (Rippl-Rónai Múzeum) | RÉGÉSZETI GEOFIZIKAI MÉRÉS: Dr. Stibrányi Máté (Munifex Kft.) | GEODÉZIA, 3D SCENNELÉS: Szappanyos Tibor (Kvalitron Kft.) | MŰEMLÉKI TANÁCSADÓ: Arnóth Ádám

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Ruskin, John: *The Seven Lamps of Architecture*, Ballantyne Press, Edinburgh, 1880, p 244, hozzáférhető: <<https://www.lancaster.ac.uk/media/lancaster-university/content-assets/documents/ruskin/8SevenLampsofArchitecture.pdf>> [utolsó belépés: 2025-08-19].
- [2] Boito, Camillo: *Restoration in Architecture*, First Dialogue, 2009 (I restauri in architettura, 1893), p 76, hozzáférhető: <<https://muse.jhu.edu/article/364598/pdf>> [utolsó belépés: 2025-08-18].
- [3] Riegl, Alois: „A modern műemlékkultusz lényege és kialakulása”, in Alois Riegl: *Művészettörténeti tanulmányok*, válogatta: Beke László, Balassi Kiadó, Bp 1998, pp 7-47.
- [4] „Ajánlások a zsámbéki tervpályázat kidolgozásához és értékeléséhez”, ICOMOS [honlap], hozzáférhető: <<https://icomos.hu/ajanlasok-a-zsambeki-tervpalyazat-kidolgozasahoz-es-ertekelesehez/>> [utolsó belépés: 2025-08-10].
- [5] „Zsámbéki romtemplom: megvan a tervpályázat eredménye”, *Építészfórum* [online] 2023-12-13, hozzáférhető: <<https://epiteszforum.hu/zsambeki-romtemplom/>> [utolsó belépés: 2025-08-10].
- [6] Romvándor [honlap], hozzáférhető: <<https://romvandor.hu/>> [utolsó belépés: 2025-08-10].